

PETER SLAVKOVSKÝ

SLOVENSKÁ ETNOGRAFIA (KOMPENDIUM DEJÍN VEDNÉHO OBORU)

Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012, 120 s, fotografie, heslář institucí a osobností, prílohy, ISBN 978-80-224-1279-7.



ZUZANA BEŇUKOVÁ – MARGITA JÁGEROVÁ – KATARÍNA NÁDASKÁ
DEJINY SLOVENSKEJ ETNOLÓGIE V 20. STOROČÍ

Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra etnológie a folkloristiky, 2013, 87 s, fotografie, 978-80-558-0416-3.

GABRIELA KILIÁNOVÁ – JURAJ ZAJONC

**70 ROKOV ÚSTAVU ETNOLÓGIE SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED:
KONTINUITY A DISKONTINUITY BÁDANIA A JEDNEJ INŠTITÚCIE**

Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 288 s, fotografie, prílohy, fotopříloha, rejstřík, ISBN 978-80-224-1512-5.

Slovenská etnológia se v posledním pětiletí dočkala tří knižních shrnutí svých dějin. Každá z nich je jiná, ale ne zcela.

Peter Slavkovský, dlouholetý pracovník Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied, který se odborně zabývá zejména agrární etnografií, zachytil v první z nich na zhruba šedesáti stranách souvislého textu vývoj disciplíny od jejích počátků až do současnosti. Autor do textu vložil mnoho ze svého myšlení i profilace. To se týká preference v publikaci reflektovaných témat, názorů, ale také vybraných fotografií ilustrujících tradiční slovenské zemědělství či volby pramenné přílohy (s. 109–117). Peter Slavkovský se nevyhnul definování zájmu etnografie, ani vymezení jejích vztahů s etnologií. Etnografii chápe jako nedílnou součást myšlení, které lze nalézt v mnoha historických souvislostech Evropy. Právě tento společný zájem o způsob života obyvatelstva mu umožňuje zařadit k dějinám etnografie topografické a ekonomické práce osvícenců a množství osobností „národního obrození“. Etnografii tak zasazuje do příběhu vývoje myšlení v Evropě a na území dnešního Slovenska zvláště, který sledovanému tématu poskytuje široký dobový kontext. Ten autor navíc obohatil socio-ekonomickými exkurzy do různých vrstev slovenské společnosti (venkov, buržoazie). Význam dobového kontextu pro dějiny oboru Slavkovský několikrát připomíná, ale jeho šíře pro 19. století je poněkud disproportionální vůči obdobným pasážím vykreslujícími první polovinu 20. století (např. existence Slovenského štátu a její dopad na obor je v podstatě přehlížena). V dobovém kontextu druhé poloviny 20. století jsou nejvíce zmiňována 50. léta, celkově je období do roku 1989 hodnoceno prostřednictvím citací jiných autorů hodnotících ideologizaci slovenské etnologie v tomto období jako nízkou. Symbolicky příběh slovenské etnologie pro Slavkovského završují vybrané oborové syntézy poslední čtvrtiny, resp. desetiletí 20. století. Autor dějiny oboru dotahuje sice až do současnosti, ale její nejnovější vývoj rámovaný názvem kapitoly „Od etnografie k etnologii, kulturnej a sociálnej antropológii“ pojednává prostřednictvím odkazů na nové generace badatelů. Na text navazuje heslář institucí a osobností slovenské etnografie a přílohy, které čtenáři přibližují pramennou hodnotu prací třech vybraných autorů 18. a 19. století pro etnografii. Text se nechte jednoduše — autor je



mnohokrát nucen vracet se ve výkladu navzdory chronologické logice, což je však zcela pochopitelné s ohledem na množství ohnisek praktikování etnologie v zemi. I tak je text dobré číst, nejen pro odvahu Slavkovského vypořádat se s nelehkým tématem, ale také jako pozoruhodný průvodce po myšlení významného slovenského agrárního etnografa.

Autorkami druhého textu o dějinách slovenské etnologie, tentokrát s omezením na 20. století, jsou vyučující na Katedře etnologie a folkloristiky Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre Zuzana Beňušková, Margita Jágerová a Katarína Nádaská, a studentům této katedry má text také primárně sloužit. Takové určení publikace jistě zásadně ovlivnilo jeho obsahovou i formální stránku. Snad by ani nepřislušelo jej hodnotit, ale skutečnost, že se jedná o výstup z vědeckého projektu, jeho volná online dostupnost i jeho chápání ze strany slovenských kolegů jako textu s obecnější platností opravňují se k němu na tomto místě vyjádřit. Faktograficky hutná publikace zahrnuje především jména badatelů, témata jejich prací, datace a vývoj institucí. Obsahuje takové množství informací o vývoji etnologie na Slovensku a tak málo souvisejícího textu, že až hraničí se specifickou komentovanou bibliografií. Text se drží svého tématu, hlouběji nezabíhá do společenských ani metodologických souvislostí, i když např. existenci Slovenského štátu a dopad na obor zmiňuje. (Předpokládám, že přinejmenším metodologické aspekty vývoje etnologie jsou studentům prezentovány v rámci jiných předmětů.) Autorky zvládají sledovat vývoj bádání na všech stěžejních pracovištích, a snad také proto, že působí na relativně nově vzniklém pracovišti (zal. 1991), text ne sklouzává v tomto smyslu k žádnému centrismu. Formou se publikace hlásí k vysokoškolským učebnicím — formátem, kontrolními otázkami za jednotlivými kapitolami i prostorem pro poznámky. I když se text pro svoji informační hutnost čte těžce, kdo hledá rychlý přehled témat zpracovávaných slovenskou etnologií a základní orientaci v badatelích vymezeného období, jeho požadavky tento text uspokojí.

Autoři poslední knihy měli o poznání jednodušší úkol. Na stránkách publikace, která vyšla u příležitosti sedmdesáti let existence Ústavu etnologie Slovenskej akadémie vied, se zaměřili na vývoj pouze této instituce, nutno dodat, že své domovské. Kniha je členěna chronologicky do čtyř kapitol, autorem první z nich je Juraj Zajonc, autorkou zbylých tří Gabriela Kiliánová. První kapitola se věnuje založení Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení v roce 1946 a jeho dalším vývojem. Druhá kapitola je vymezena rokem 1953, kdy bylo pracoviště začleněno do vzniknuvší Slovenské akadémie vied, a rokem 1968. Kapitulu třetí rámuje roky 1969 a 1989 a kapitola závěrečná se zabývá děním v Ústavu etnologie od sametové revoluce až do současnosti. V každé kapitole autoři věnují svoji pozornost zvláště obecným společenským poměrům daného období, v jejich kontextu podmínkám fungování Slovenské akadémie vied a Ústavu etnologie, a samotné činnosti pracoviště a jeho zaměstnanců. Úžeji vymezené téma dovolilo zahrnout oběma autorům do zpracovávané problematiky hlubší společenské souvislosti, v mnohém jistě obecně platné pro celou dobovou (česko)slovenskou etnologii. Z textu vyplývají dva faktory zásadního omezování badatelské svobody v Ústavu etnologie v jeho sedmdesátileté historii, ostatně taktéž obecně platné. První z nich představovaly politicky podmíněná orientace na preferovanou výzkumnou tematiku (např. výzkum ukrajinského etnika, velkorodiny, venkova v procesu kolektivizace a mechanizace či dělnictva) s ruku v ruce jdoucí indoktrinací etnologie

marxistickou ideologií. Nutno dodat, že dobově byla akcentována její politická poloha, např. opět směřováním zájmu výzkumu na třídní boj. V souvislosti s akceptováním takových vlivů je v akademii věd explicitně zmiňován jen Andrej Melicherčík, avšak pouze pro část jeho vědecké kariéry. U ostatních etnologů měly zůstat v deklarativní rovině. Takové hodnocení ve čtenáři vzbuzuje otázky, jak je má podle autorů vnímat. Zda je v pořádku, že tyto práce svým obsahem nekorespondovaly se svým proklamovaným metodologickým zakotvením. A zda je pro vědeckou práci omluvitelné i třeba formální, ale vědomé a nesvobodné přitakání (státní) moci. Osobně se domnívám, že i etnolog by při řešení těchto otázek měl opustit svou perspektivu porozumění vyplývající ze zohledňování dobového kontextu a intencí aktérů, i když to bude lidsky těžké. V tento moment se totiž přeci jenom jedná o určitou společenskou odpovědnost etnologa, mimo jiné vyplývající z jeho kompetencí, o nichž autoři sami hovoří v úvodu práce. Za druhé, za faktor usměrňující badatelské volby aktivít instituce v její historii lze označit zavedení grantových soutěží od 90. let minulého století, které částečně nahradily institucionální financování výzkumů ústavu. Ani zde se s přílišnou kritikou nesetkáme, což by mohlo být s ohledem na úctyhodnou úspěšnost pracoviště a jeho zaměstnanců v získávání takových finančních prostředků pochopitelné. Obsáhlé přílohy na téměř polovině rozsahu publikace přispívají k jejímu jubilejnímu charakteru. Zahrnují medailonky ředitelů a předsedů pracoviště, tabulkový přehled všech pracovníků ústavu, soupis realizovaných grantových projektů od roku 1991, výběr publikací pracovníků ústavu, přehled vydávaných časopisů a fotografie zaměstnanců, momentek, ať již z terénu, konferencí či společných diskuzí. Publikace založená na precizním archivním výzkumu, rozhovorech s dobovými aktéry i autopsii zobrazuje historii této vrcholné etnologické instituce v pozitivním světle jako veskrze neproblematickou, i přes složité dobové podmínky bezbolestnou; což lze od jejich zaměstnanců spíše očekávat, i když podtitul knihy slibuje více.

Všechny zmiňované knihy si zaslouhují pozornost čtenáře, v ideálním případě pokud je čte po sobě. Vzniknuvší zhruba ve stejné době, vzájemně se doplňují a zároveň vypovídají mnohé o soudobé slovenské etnologii. Ve všech knihách čtenář nalézá zmiňovaný společný faktor v podobě prezentace souvislého vývoje a růstu slovenské etnologie. Přírozený vývoj myšlení vyústil do existence oboru, který dále žil ze své vlastní, vnitřní logiky, podstaty a legitimizace. To se projevuje nejen v prezentované oborové kontinuitě, ale signifikantně např. v souvislosti se změnami pojmenování oboru či nalézání témat výzkumu. Slovenská etnologie ve své kvalitě během 20. století doháněla úroveň příbuzných oborů v okolních zemích, což se v průběhu jeho druhé poloviny podařilo, kdy se dostala na (středoevropskou úroveň (s čímž ostatně musím souhlasit). Texty tak neproblematizují existenci oboru jako takového. Až na okrajové výjimky — např. v souvislosti se záměry osvětového pracovníka 19. století Daniela G. Licharda — se neptají, pro koho produkované poznání vznikalo ani čemu sloužilo, či vzniká a má sloužit. (Což také souvisí se specifičností tohoto poznání, které by mělo zásadním způsobem přispívat k vymezení oboru). Na stranu druhou autoři opomíjí také předpokládané proměny vztahu oboru k předmětu jeho poznání — aktérům v terénu.